

Бронзові мечі з Турецького повіта (Галичина).

Подав

М. Грушевський.

Як відомо, на більшій частині теперішньої українсько-руської території бронзова культура в тіснійшій значінню того слова виступає досить слабо, а подекуди, видко, бронзової культури у властивім значінню того слова не було; тільки західне-полуднева її закраїна — гірські карпатські краї входили в круг багатї середне-дунайської чи угорської (очевидно — в географічній, а не в етнографічній розумінню) культури, що як раз на північно-східній закраїні середне-дунайської рівнини, на карпатських підгір'ю розвинула ся особливо багатї¹). Одною з ілюстрацій розповсюдження сеї культури на північній згір'ю Карпатів служить інтересна сьвіжа нахідка бронзових мечів в Турецькій повіті, з котрою хочу ш. читачів познайомити в сїм моїм рефератї.

В маю сього (1899) року на ґрунтах с. Комарників (яких дві милї від угорської границї, на верхній Стрию) на полі Ф. Пилипова, високо положенім при горі Кичера Каменка виорано плугом дванадцять мечів, що лежали купою: одинадцять один на однім, а дванадцятий, що мав ніби рукоять закінчену чоловічою головою, на них, навхрест; з сеї нахідки місцевий св'ященник-дідич о. Саломон вирятував тільки два цілі мечі,

¹) Про бронзову культуру на українсько-руській території і про становище сього питання в сучасній науці див. мою Історію України-Руси I, гл. 1.

а третій в фрагменті (саме вістрє, Klinge, без ручки) і переслав їх на показ ц. к. консерватору старинностей дру І. Шапаневичу, що був ласкав подати міні сї відомости про обставини сеї нахідки.

В дальшій я означаю сї мечі римськими числами: I і II цілі, III — фрагмент третього.

Мечі I і II мали довжин більш менш однакову — по 68 см. (кінець II тепер надломаний трохи, і теперішня його довжина 64,5) і близько подібні до себе.

Меч II різниться від першого трохи формою свого вістря: воно насамперед ширше і тим часом як I має коло ручки 2,8 широкости, а в найширшій часті доходить до 4,7 см., II має коло ручки 3,2, а в найширшій місці 5,2; обидва мають 4—4,5 см. від ручки тупі, покарбовані боки, але тим часом як у I вістрє, переходячи в гостре з тупого, розширяється далі, не змінюючи контура, у II вона змінює контур, розширяючи ся нагло на які 0,2 см., так що тут вістрє має начеб маленькі крила. Коло кінця вістря I меча штриховано небогатама (4) грубими штрихами, у II тих штрихів більше (до 12), але вони зовсім тонкі й дрібні, і творять поясок більш менш тої самої широкости, що й ті великі штрихи I.

Ручки обох мечів I і II майже тої самої великості й форми, тільки різнять ся дещо фігурою й орнаментом, як то видко з долученого рисунка.

Меч III був довший (вістрє було довше яких 4—5 см. від мечів I і II, але уломане і має тепер 58,5 см. довжини і ширший: коло ручки він має 4, в найширшій місці 5 см. широкости, отже фігура вістря инакша; по середині вістрє має виразний горб (кант) з обох боків (в перекрою до 1,2 см.), тим часом I і II мають заокруглену випуклість; штрихи воно має від ручки до кінця (1—2, з кожної сторони); ручка була зроблена зовсім відмінно: держак не входив цілий в ручку як у I і II, ребра його виступали з під ручки.

На долученім рисунку подано в натуральній великості ручки обох цілих мечів і осібно рисунок їх головок, а меча I й загальний вид в великості 1 : 4.

Всі три мечі належать до типа ширококорозповсюдженого і характеристичного для середне-дунайської бронзової культури, властиво — її пізнішого періода, того розцвіта, що розвинув ся

особливо на карпатським підгір'ю¹). В великих скарбах полудневого згір'я Карпатів, з комітатів — сусіднього Берегського, Мармароського, Земплинського, Ліптавського знайдемо до кожного меча зовсім подібні дублети, що будуть подібні до кожного з них далеко більше, ніж сі три мечі подібні між собою — таж форма вістря (клінта), тіж повздовжні штрихи на нїм, таж ручка з характерним витинком форми місяця, що обхоплює цілий кінець вістря як у наших мечів I і II, або тої форми як у III, де на бронзову основу ручки мусіли набивати ся деревляні або инакші плиточки; навіть орнамент ручки знайдемо такий самісенний — переглянути тільки прекрасне виданне Гампеля, про угорську бронзу (*A bronzokor emelékei Magyarhonban*, I і II т., 1886—1892, I том також по німецьки: *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn*, 1890, з декотрими відмінами), де ми маємо нахідки з ком. Мармароського (II, CXLXXIX, 3), Берегського (I, XC, 1—7, XCI, 8—14, CLXXI, 1—5), Земплинського (I табл. XX, 1), Абауйського (I табл. XXI, 3 і 5, CI, 1—5, CII, 1—3), Ліптавського (I табл. XXII, 2, 5 і 7, CXX, 1—3, II табл. CLXVIII, CLXIX і CLXX).

I так характерний спиральний орнамент що на ручці I меча, маємо зовсім той самий на однім мечі з сусіднього Берегського комітату (XCI. 8) або на мечі з Спичу (XXII. 5); з рештою сей орнамент повтараєть ся на масі мечів із ріжних — і дальших місцевостей (таб. XXIII, XXIV, XXV і т. и.). служачи дуже характерною прикметою сих бронзових мечів. Орнамент зубчастий нашого меча II маємо нпр. на кількох мечах з Абауйського комітата (CI. 4 і 5).

Три пояски на ручці — се широкоросповсюднений тип: ми стрічаємо його на масі підкарпатських мечів.

Орнамент головки трикутниками стрічаєть ся дуже часто — нпр. на згаданих абауйських мечах, або на липтавських (таб. CLXVIII—IX) і на иньших з ріжних місцевостей. Дальші фабрики — нпр. мечі дебечинських нахідок, або з Гемерського комітата, ріжнять ся вже й формою ручки, й схемою головки (див. табл. XXI, XXIII—V, і т. и.).

¹) Новійші дослідники (як Szombaty) розрізняють ранійшу бронзову культуру, репрезентовану особливо західною Угорщиною, де, як припускають — наслідком скорого розповсюдження заліза бронза була рано нїм витиснена з уживання, — від пізнійшої, репрезентованої східним і північним карпатським підгірем.

Для типа меча нашого III з його зовсім відмінною формою ручки можна вказати близькі паралелі в мечах з Берегського комітату (CX, CLXXI).

Одним словом в сій новій нахідці з Турецького повіта маємо як найбільше типові предмети бронзової культури . полудневого карпатського підгір'я; сфера розповсюдження її на північ вістаєть ся одною з інтереснійших задач нашої археології.

26. XI (8. XII). 99.

